

שאלות ותשובות

מנחת יצחק

חלק חמישי

סימן א

בענין איסור בניסה להר הבית בזמן הזה

להכניס המת עצמו להר הבית, ואין צריך לומר טמא מת, שהוא נכנס לשם עכ"ד, וא"כ אם נאמר, דיכולין לידע גבולי הקדושה שזהר הבית, והי' יכול לזמנא, ליכנס רק למקום הקדוש רק בקדושת הר הבית לצד, אם יטבול לקריו מקודם אין איסור, וכמוצן, שאף לפי זה היו צריכים לדקדק, שיהי' הטבילה במקוה כשירה לטבילת נשים, וכלא שום חליצה, דלא שייך כאן כל מה שנדרש להקל בטבילת עזרא, דלתרומה וקדשים דאורייתא הוא, עיין (צ"ק דף פ"ב ע"ב) וזרמז"ס (פ"א מהל' מקואות), ואולי צריכים ג"כ חפיפה כמו בנשים, עי' בהגהות חשק שלמה (צ"ק) שם [ע"א].

ב) אבל באמת, מפורש האיסור ליכנס בכל הר הבית, בספר כפתור ופרח (פ"ו), שהביא מה דאיתא (ביצמות דף ז' ע"ב), מאי חדשה, שחדשו זה דברים, ואמרו, טבול יום אל יכנס למחנה לוי, א"כ אין לנו לקרב מפתח הר הבית ולפנים, כי משם והלאה מחנה לוי וכו', אם כן היום שאנחנו בחטאינו מבחוץ נוכל להתקרב לענין תפילה והשתחויה עד אותם הכותלים, וכן עמא דבר, באים עד אותם הכותלים ומתפללים וכו', וכבר ביקש מד' יתברך שלמה בתפילתו, שתקוול תפילת המקום ההוא עכ"ל. הרי דכתב מלך ההלכה, וכן דכן עמא דבר, שלא להתקרב רק עד הכותלים, והיינו דס"ל כרש"י (ביצמות שם) ובכמ"ק, דחלזר החדשה היינו הר הבית, והרמז"ס ס"ל כמ"ס התוס' שם ובכמ"ק, דחלזר חדשה היינו עזרת נשים, וצ"ל, דאף דגם לשיטת רש"י, מ"מ מהני הערב שמש, מ"מ מחמת שקשה להזהר בזה, בצירוף

על דבר השמועה מהפריצת גדר הנוראה, שעלה על דעת ח"א, להתיר הכניסה להר הבית, אחרי טבילה ובחליצת נעלים.

אוצר החכמה

והנה לא אחרין פה צעיקר פלוגת הרמז"ס והראצ"ד, בנוגע לקדושת המקדש בזמן הזה, שכבר כתב המג"א (בסימן תקס"א ס"ק ב') דדברי הרמז"ס שרירים וקיימים, והנכנס עתה למקום המקדש חייב כרת שכולנו טמאי מתים, עיי"ש, ובהגהת מהרש"ם הגדפס בספר אורחת חיים שם, האריך בזה ואכמ"ל, ולא באתי בזה אלא להסיר מכשול הנ"ל, אשר באף אם הי' חזיה היתר להיכא דלא הי' אלא קדושת הר הבית לצד, על ידי תנאים הנזכרים, מ"מ מה גדלה המכשילה הנמשכת מזה, ליתן יד לרבים המתפרצים לעלות ההרה בולא כלום, וגם במקום המקדש וקודש הקדשים יהרסו לעלות בעוה"ר, וכל זה הי' בגרמת חורבן בית מקדשינו ותפארתנו, וכמו דאיתא בספר חסידים (סי' ר"ט) וז"ל, כי לא נהגו נכרים קלות ראש וביזיון בבית ד', עד שנהגו צו ישראל, שנאמר (ירמ' ו' י"א) המערת פריצים הי' הבית הזה, ואח"כ, וארוה כל עוברי דרך וכו' עכ"ל. ומכל שכן שמעבד הגאולה שלימה ע"י ציאת משיח נדקינו בעוה"ר, אצל באמת אף מעיקרא דדינא אין היתר כלל, דאף דלכאורה בהשקפה ראשונה יש מקום לדבריו, עפ"י ההלכה המפורשת (במתני' דכלים פ"א) וזרמז"ס (פ"ו) ([פ"ו] מה' בית הצחירה הט"ו), הר הבית מקודש ממנה, שאין זבים וחיות נדות ויולדות (והה"ד בעל קרי, כמבואר שם (פ"ח ה"ו), ועיין מל"מ שם) נכנסין לשם, ומותר

אוצר החכמה

מה דיש להזהר בנוגע לטבילה במקוה כשירה וחליצה כ"ל, על כן נהגו איסור, ועיין בספר פאת השלחן (ה' ארץ ישראל ג' סעי' י"ב, בית ישראל אות כ"ו). ובתש"ו הרמ"ע (סי' כ"ה) כתב על בעל כפתור ופרח צוה"ל, והזהר בו שאדם גדול הוא וכו', מ"מ כל דבריו גבי ביאת מקדש הם באמת כפתור ופרח עכ"ל. (והנה מה שלא הביא הכו"פ מכותל מערבי, הוא מפני שבזמנו בתחילת אלף השישי, עדיין הי' מכוסה בעפר כנודע), וא"כ מי יהיו לפרוץ גדרו של עולם, אשר הבעל כפתור ופרח הניח חותמו ע"ז כנ"ל.

(ג) **ועוד** נראה, דאף לשיטת הרמב"ם אין היתר צוה"ל, לפי מה דאיתא במג"א (סימן תר"ו ס"ק ח'), דאפילו אם טבל בערב ראש השנה יחזור ויטבול, דשנא ראה מים חלוקים או עכורים. עיין משנה (פ"ה דמקואות) עכ"ל. והיא ט"ס ונ"ל (פ"ח דמקואות), והיא שם (משנה ז'), ועי' רמב"ם (הא"ה ט"ז פ"ה ה"ו). ובא"ל רבה ומהש"ק שם כתבו, דאע"ג דלעיל (בסי' פ"ח) כתב המג"א, דהא דבמים חלוקים טמא משום קרי זהו דוקא לענין תרומה, אבל עזרא לא גזר על זאת לענין ד"ת ותפילה, מ"מ ערב יוהכ"פ חמיר טפי עיי"ש, והיינו דחיישינן אף לספק שמא ראה, — ולא רק היכא דאיכא איזה ימים בנתיים, אלא אף בהטלת מים פ"א אחר הטבילה, חשש לזה מג"א לענין חלת חו"ל, כמ"ש (בסי' תנ"ז סק"ח), בכהן גדול שטבל לקרי, דיאכל תיכף אחר הטבילה ולא יטיל מים בנתיים, משום שמא ראה מים עכורים עיין שם, והמהש"ק שם כתב אך (ביו"ד סי' ש"כ"ז סעיף ה') כתב רמ"א, די"א דבעינן גם הערב שמש עי"ש, ור"נו לומר, דלפי"ז אי אפשר דיאכל תיכף אחר הטבילה, ונ"ע מה כוונתו, דאם לפי"ז אי אפשר תיכף ואינו מעכב כנראה מהפמ"ג שם (אות ח'), או דאי אפשר ומעכב.

(ד) **ובצאתי** בחדש"ס (ח"ו סי' ל"ג), שכתב ליישב מה דהוקשה לו בדברי התוס' (פסחים דף מ"ו ע"א ד"ה עד), במה שכתבו, דאי איכא כהן קטן חזיא ליי, ולא כתבו, דאפשר לתיתן לכהן גדול שכבר העריב שמשו, וזה לא מיתרץ בדברי המלחמות והר"ן שם, וכגון שטבל לקרי מצעוד יום, ותי' עפ"י ד המג"א (סי' תר"ו) הנ"ל, ועי' מתני' (ר"פ יואל דופן), וסברת ראצ"ל (גדה דף י"ג ע"ב), ועי' רמב"ם (פ"ז מתרומות ה"ד ה') ובכ"מ שם [ה"ח],

והשתא אין לנו בקיאין בשמירת טהרה, צריך שיהי' טבילה סמוך לאכילה ממש, ואי כבר טבל קודם אפיה, לא עלתה לו טבילה, עד שיחזור ויטבול סמוך לאכילה ממש, נמצא בשעת אפי' הוי מחוסר מעשה, ולא אמרינן הואיל, (ונ"ע דלפי מה דאזל כעת, לשיטות דבעינן ג"כ הערב שמש לא הי' צריך לזה, אלא לומר דלפי"ז צריך עוד הפעם הערב שמש, ולא חזיא באותו יום, ועי' מלחמות ור"ן שם, הכותב), ולא דמי לבימי חכמי ש"ס שהי' בקיאים בשמירת טהרה, ולא הי' צריך טבילה סמוך לאכילה ממש עכ"ל, והרי כוון צוה לדברי המג"א (בסימן תנ"ז) הנ"ל, וחידוש שלא הביאו, וס"ל דהוי לעיכובא בזמן הזה דצריך סמוך לטבילה ממש, ואם צריך הערב שמש, לא אפשר ומעכב, וכ"ז אף בחלת חו"ל דמדרבנן, ומכ"ש בכניסה להר הבית דהוי מדאורייתא, דבדאי צריך סמוך לטבילה ממש, ואם צריך הערב שמש לא אפשר ומעכב.

(ה) **ודאתאן** מזה, דלא מיבעיא אם בעינן הערב שמש, לא אפשר בזמן הזה לכנס להר הבית, משום איסור בעל קרי, אלא אף אם נאמר דטבול יום שרי, מ"מ צריך סמוך לטבילה ממש, בלא הטלת מים בנתיים, דזה כמעט דבר בלתי אפשרי להזהר צוה.

(ו) **ועוד** יש דברים בגו, כאשר ראיתי בספר מעשה למלך (ה' בית הבחירה פ"ז הט"ו), בשם ספר דרך הקודש, ששמע מחרדים ואנשי מעשה, שהיו נמנעין ללכת דרך מקילה, שער קצוע הנקרא בלשון ערב אלצאטאנין, והוא שאם הי' חוט משוך מכותל מערבי, שלא וזה משם שכינה, מקרן דרומית שלה, עד הצפון ת"ק אמה, נכנס בתוכו מקום המסילה הזאת לפנים צהר הבית, ואמרו שכן היתה קבלה בידם, — אמנם העיר שם, דאם משום הר הבית נהגו איסור, יש תקנה בדבר דאי משום בעל קרי יטבול לקרי וטהר, אי משום אז יטבול במים חיים של נהר, ובמעורבי שמש, אף על פי שהוא מחוסר כפורים טהור לכנס לשם, ובספר חזון נחום כתב לתרץ, דטעם מה שהיו נמנעים ללכת, כי לנו מחזיקים עצמינו כזבין, וצריכין לספור ז' נקיים ולטבול (במים חיים) ולהערב שמש, ואין הכל בקיאין בכך, ואין לתמוה על כך, שהרי כתבו התוס' (פ"ק דשבת) גבי ששה ספיקות הן, דגזרו על עמי הארץ שיהיו כזבין לכל דבריהם, וכיון שאנו צוה"ז אין מזהרין בטומאה וטהרה, ואין לנו בקיאין בה, הרי

אנו כעמי הארץ שלהם, ויש לנו דין זבים, (וכתב שם לחלק בין ע"ה לנכרים בזה), ועוד חששו למ"ד דמחוסר כפורים דזב כזב, וא"כ יש ספק דאורייתא, אף אם יטבול ויעריב שמשו, עכ"ל המעשה למלך.

ובזש"ב דחששו למ"ד דמחוסר כפורים דזב כזב דמי, בוונתו בזה לפי מש"כ הר"ש (כלים פ"א מ"ח) ח"ל, ומשמע הכא, אפילו טבול יוס דזב וזבה ונדה ויולדת, שרי במחנה לוי חוץ מעזרת נשים, ואפילו בעזרת נשים נמי שרי הכא מחוסר כפורים, מדלג חשיב לוי אלא בעזרת ישראל דחשיב לוי למעלה, וכך משמע בזה היא (דיבמות דף ז' ע"ב), דבזעל קרי איירי דאתקש לזב, ונריך לומר דקסבר האי תנא, טבול יוס דזב לאו כזב דמי, ופלוגתא היא בפרק שני דזבחים (דף י"ז ע"ב), דאיכא מאן דסבר דאפילו מחוסר כפורים דזב כזב דמי, וכל שכן טבול יוס עכ"ל. ולדברי הר"ש האלו נתכוון הר"י קורקוס ז"ל, שהביא בכסף משנה (ה' ביאת מקדש ה"ט) עיי"ש, ולפי"ז י"ל עוד ביותר, דהרי לא רק יש חשש זבות בלנשים, אלא כמה פעמים ודאי זבות בנשים, ועיין בש"ך (יו"ד סימן (קפ"ז) [קפ"ג] סק"ד), ומכל שכן יולדות דהו מחוסרי כפורים, וכן כמה דינים של טומאה וטהרה המקושרים בזה, ואין אנו בקיאים בכל אלה כנ"ל, — וביותר לפי המבואר במג"ח (מנחה ק"פ), דבנבעלת, או אם היא פולטת שכבת זרע כרואה, ומשתלחת מחוץ לב' מחנות, ובמנחה (קפ"א) נשאר בזה בל"ע, וגם בראתה בלא הרגשה, י"ל דמשתלחת גם כן חוץ לב' מחנות כז"ק עיין שם, א"כ בנוגע לאשה לעירה שיש לה צעל, כמעט אין במציאות שיהי טהורה גם להר הבית לבד, שמחנה ימי' היא טמאה נדה, ואח"כ היא נבעלת, ואין רגילה לילך למקוה זולת לבעלה.

ד) ובל' זה, אפילו היו ידועים לנו הגבולים של מדרגות הקדושה, אצל באמת בעוה"ר בזמן הזה הכל חרצ ונחרצ, ממילא הכל בספק כרת אף משום איסור טומאה לחוד, — ואף שמבואר בתשו' הרדב"ז (ח"ב סי' תרל"ט) במש"כ ליישב, מה דמקראי משמע, דהר הבית והמקדש גבוה מירושלים, והכי איתא בש"ס, ועתה רואים שהיא גבוהה מהר הבית מכל סביבות הבית, חוץ מלד הדרום אשר שם עמק יהושפט, ושם לא הי' בנין, וע"ז כתב, דב' דברים גרמו זה, והוא, כי בהיות כי עכו"ם כבשו את

הבית כמה פעמים, ומשנאתם אותו ערו עד היסוד צו, ועוד כדי שלא יהי' גבוה ממקום שלהם, ולפי שהמקום מדרון, הגשמים היו שוטפין מידי שנה בשנה, את העפר שהי' תיחוח ומוליכין אותו, עד ששפל קרקעית הר הבית, וגם מלכי העכו"ם היו חופרים, כדי לגלות יסודות הבית לצנות עליהם חומת הבית, תדע דתנן ביומא [ג' ע"ב] משניטל הארון, אבן היתה שם מימות הנביאים ושת' שמה, גבוה מן הקרקע ג' אלכעו, ועלי' הי' נותן, פי' המחתה של קטורת, ועתה שאלתי את פי העכו"ם, ואמרו לי שהיא גבוה צ' קומות ויותר, וזו רא' גמורה שנאכל קרקעות הבית וכו', וכן אמרו העכו"ם דשכונת היהודים היא מכלל ציון עכ"ל, וכן חזר על הדברים הנ"ל (בסי' תרל"א) שם.

והנה מה שכתב הרדב"ז, שמלכי עכו"ם היו חופרים, כדי לגלות יסודות הבית, כדי לצנות עליהם חומת הבית, בודאי בוונתו לבית המשוקץ שלהם בעוה"ר, וכן נראה כוונת השאילת יעב"ץ (ח"א סימן פ"ז), במה שכ' וגם הבית שוב נבנה ע"י מלכי האומות השולטים אז עיי"ש, — אך ל"ע, מש"כ בשאילת יעב"ץ שם, גם נשרף ההיכל ביום חרון אף ד', מ"מ לא נהרסו יסודותיו מכל וכל וכו', ואיך שיהיה, בודאי הר הבית ומעלותיו, לא נשתנו כל עיקר, ולא שלטה בהם הריסת האויבים כלל וכו' עכ"ל. וזה היפוך ממש"כ הרדב"ז כנ"ל, אך י"ל דכוונתו, רק על הזמן של אחרי החורבן מקרוב, דסובב על מה דאיתא (בסנהדרין דף י"א ע"ב), בר"ג שישב על מעלה בזה הבית עיי"ש, ולא על אריכות הזמן מאז ועד היום הזה, ועיין שם (סי' פ"ט), דחכמי התלמוד עדיין היה להם מי חטאת, כדאמרינן [חגיגה כ"ה ע"א] חזרייא מדכן בגלילא, — ואגב ל"ע מש"כ השאילת יעב"ץ שם (סי' פ"ט) [פ"ז], ויש קבלה מאבותינו שכותל "מזרחי", עודנו עומד היום על מקומו, שאולי ט"ס ול"ל "מערבי", כנראה ממה שכתב כדי דיבור במוסגר כתב, וכך הוא במדרש [שיר השירים פרשה ב' פסוק ט' אות ד'] על הפסוק הנה זה עומד אחר כחלינו, מעולם לא זזה שכינה מכותל מערבי, גם בזוהר שמות (דף ה' ע"ב), יש שם כדברים האלה עכ"ל.

ה) ומה דקמן מדברי הרדב"ז, דנקט לודאי, שהסלע העומד בבית תפילתם בעוה"ר היא אבן

השתי, וא"כ הרי יכולין לחשוב עי"ז כל הגבולין, כפי מה דליתא (במס' מדות), אבל חוץ ממה דסותר עצמו הרד"ז, מיני' וזי' (בס' תרל"א) שם במס' כ"ח"ו, כי הכותל ההוא בעצמו הי' כותל העזרה אשר ללד דרום עיי"ש והבן, — עוד, הרי חלקו הרבה גדולים להדיא על הרד"ז, וזוהי, וס"ל דאין לסמוך עי"ז לקולא, אלא כל השטח קאי בספק כרת אף משום טומאה לבד.

הרי יש כמה טעמים ונמוקים, להקצלה שנתקבל לאיסור גמור, לכנס להר הבית בזמן הזה, אף פסיעה אחת לבד, עד יצוא משיח נדקינו צי"א.

ט) ולפי הנזכר, נשמע ג"כ דאין לסמוך על הטענה, באשר שמבואר במתני' (מדות פ"ב מ"א), וברמב"ם (ה' ביה"ח פ"ה ה"א), דהר הבית ת"ק אמה על ת"ק אמה, ובהיום נדי המערבית והמזרחית של ההר הבית, כ-480 מעטר, ולד לפיט 321 מעטר, והדרומית 223 מעטר, שלפי זה, נדי המזרחית והמערבית, המה הרבה יותר מת"ק אמה, ע"כ ר"גס לומר, שחלק קצת ללד דרום, ל"ה בתחום האיסור, ולפי הנ"ל כ"ז בורכא, דאין אנו יודעים בדיוק מקום המקדש, כדי להחליט מהיכן למדוד, וזה מוכח מדברי הרד"ז עצמו שם (סימן תרל"ט), שכתב בשאלתו בזה"ל, ועתה אני רואה שהיא גבוה מהר הבית, מכל סביבות הבית, חוץ מלד הדרום אשר שם עמק יהושפט, ושם לא הי' בנין עכ"ל, הרי החזיק כל ההר הבית בלד דרום למקום המקדש, וש"מ, דגם הוא לא החזיק את מקום האבן הנ"ל לאבן שתי' בודאי כנ"ל, וכן מבואר בספר כפתור ופרח (פ"ו ד"ה מכל זה יראה וכו'), במס' כ"ו וכן ניכרים שני שערי חולדה לדרום וכו', ובהגה (מהרצ מוהר"י בלומנפלד) כתב, דאחד מהשערים ניכר גם היום בחומת העיר מצחוץ, (אשר היא אחת במקום הזה עם חומת המקדש), והצ' ניכר רק מצפנים, וכל איש יכיר כי הוא שריד המקדש עיי"ש, א"כ הרי מוכח דהר הבית נמשך עד שם, וכן מוכח ממה שכתב הכו"פ כ"ח"ו, א"כ היום שאנחנו בחטאינו מצחוץ, נוכל להתקרב לענין תפלה והשתחויה עד אותם הכתלים, וכן עמא דבר וכו' כנ"ל, ש"מ הא מהכתלים ולפנים מאן דכר שמי' ח"ו, וכן מוכח מדברי ספר דרך הקודש הנ"ל.

(ואגב, הגה בפאת השלחן (ה' א"י ג'), פקפק אם יכולין לילך ללד מזרח עד החומה, דאומרים דאנשי שפיא /ספרד/ קיטרו ועשו החומה במקום

חדש, דהמשמעות ממה דליתא (במדות פ"ב מ"ג) ופ"ק דיומא ט"ז ע"א) וברש"י שם, שחומת הר הבית הי' בסוף שיפועו, וכעת משוך קצת למעלה, עיי"ש).

י) ובן מוכח ממה דליתא בספר המנהיג (דין טבילת בעלי קריין) בשם תשובת הגאונים, וז"ל, בזמן הבית היו טובלין בעלי קריין, שלא להכנס במקדש בטומאה, ועכשיו שכולנו טמאים בטומאת מת חמורה, שאין שום טבילה מועלת לה בלא הזאת מי חטאת שלישי ושביעי, אין לבעלי קריין ומשמש אלא רחיצה בלבד (בודאי כוונתו לט' קצין) עכ"ל. ואם הי' מותר אחרי טבילה — לו יהי' עם הערב שמש — לכנס להר הבית, הרי נפ"מ בטבילת קריין כהלכתן גם בזמן הזה בשביל לכנס להר הבית, אלא עכ"ל דאסור בכל אופן.

יא) ואולי יש ליישב בזה, את דברי החינוך (מנחה קע"ח) שכתב בזה"ל, אבל עכשיו בעוונותינו, שאין לנו מקדש ולא טהרות, אין לנו לחשוב טומאת הזב וכו' עכ"ל. והעיר עי"ז במנ"ח שם, דגם היום נפ"מ, לשיטת הרמב"ם דקדושת מחילות ירושלים ובהמ"ק לא בטלה, א"כ אסור הזב לכנס למקום הר הבית, ולמקום העזרה חייב כרת, עיי"ש, וכן העיר שם (מנחה ק"פ) על מש"כ החינוך שם, ונוהגת טומאת ש"ז בכ"מ ובכ"ז, אבל עכשיו בעוונותינו שאין לנו מקדש ולא קדשים, ואין אנו צריכין להזהר בעניני הטומאה וכו' עכ"ל, וכי' עי"ז המנ"ח, כבר כתבתי דנ"מ גם היום שאסור לכנס למקום הר הבית, כי צ"ק משולח משני מחנות עיי"ש, והקושיא ישגה מאד על החינוך לשיטתו, שכתב להדיא (במנחה תקס"ה) בזה"ל, ונוהגת מנחה זו שלא להכנס טמא, צין וכו' צין נקיבה, דהר הבית אפילו בזמן הזה וכענין שאמר הכתוב וכו' עכ"ל. והיינו שסובר בהרמב"ם הנ"ל, וכמ"ש להדיא (במנחה קפ"ד רנ"ד (ש"ו) [ש"ו] שס"ב ושס"ג), ואיך כתב לעיל (בקע"ח וק"פ) שאין לנו מקדש וכו' כנ"ל.

יב) ולהג"ל יש לדחוק ולומר מה שאמר שאין לנו מקדש, כוונתו לומר, דאין לנו רשות הכניסה למקדש, אף בלתי זיבה וש"ז, משום דכולנו טמאי מתים ואין לנו מי חטאת, ועכ"ל אף דהר הבית מותר לטמא מת לכנס, מ"מ למעשה אסור, משום שאין הגבולים ידועים, וגם מחמת חששות אחרות כנ"ל. ובן משמע מדברי השאלת יעב"ץ (ח"א סימן קל"ו), שכתב על דברי הרמב"ם, דמאורע

נוהג בין בפני הבית בין בחו"ל, דאין זה אמור, אלא כשיש מי חטאת בא"י, כמו שהי' עדיין בימי חכמי התלמוד, כמ"ס חזרי"א מדכן בגלילא, וכן מש"כ דנוהג בחו"ל, היינו קודם שגזרו טומאה על ארץ העמים דוקא, אבל לאחר שצטלו מי חטאת, וגזרו טומאה על ארץ העמים, מה נורך בטהרה זו, ודין שילוח טמאים בלא"ה אינו נוהג אצלנו בזה"ז אפילו בא"י, כמ"ס תוס' ריש ברכות (דף ה' ע"ב [ד"ה הא לן]), ואצ"ל בחו"ל שעכשיו אינו מועיל לו כלום לטהרתו, שהרי מ"מ נשאר טמא בטומאת ארץ העמים עיי"ש, — והנה בנוגע לדברי התוס' הנ"ל, הנה מדברי רש"י שם משמע, דאף בזמן הזה משתלח המנורע מבתי ערי חומה, והרשב"א בחדושי קיים דברי רש"י, כמ"ס המל"מ (פ"י מה' שמיטה ויובל ה"ט), ובמנ"ח (מנחה קס"ט אות י"ד ומנחה שס"ב [בסופו] כתב, דאף לשיטת התוס' דקדושת בתי חומה צטל, מ"מ קדושת ירושלים לא צטלה, לשיטת הרמב"ם (פ"ו מה' בהצ"ח [הט"ז]), וכ"כ בצל"ח (ברכות) שם, — אמנם אף לפי המשמעות התוס', דגם בירושלים אינו נוהג, אבל עכ"פ צודאי חסור למנורע לנכס להר הבית, לפי שיטת הרמב"ם דלא צטלה קדושתה, א"כ אם הי' מותר לנכס להר הבית אחרי הטבילה, אף יהי' עם הערב שמש, הרי יש נפ"מ לטהרה מטומאת מנורע גם בזה"ז, אלא עכ"ח דאסור לנכס להר הבית בכל גווני בזמן הזה כנ"ל.

טו) וביד דברי זו זכור אזכרנו, מה שרונים אזה מתחדשים לתלות בוקי סרוקי בהרמב"ם, דהי' בימיו ביהכ"נ בהר הבית, והוא נכנס להתפלל בו, דהנה אף לו יהא כדצריהם, הרי לא אפשר לומר רק שהיו נודעים הגבולים, והי' בחלק שאין בו רק קדושת הר הבית, אשר טמא מת מותר לנכס בו, דאל"כ הרי ל"ה להם מי חטאת לטהר מטומאת מת, אבל כל הענין על בזהו יסודו, והיא צו"י על המוצא בחרדים (מנחות התשובה פ"ג), מכתיבת יד הרמב"ם ז"ל, שהי' צער גדול מאוד בים, וכשניצל קיבל תענית בכל שנה, ואח"כ ביום אחר שמחה ויו"ט, ועיין בזה בתשו' חיים שאל (ח"ב סי' י"א), ובשם הגדולים (מע' מ' אות ק"ג) מש"כ בזה, ובשע"ת (או"ח סי' רי"ח סק"ה) מזה, ושם כתב הרמב"ם בזה"ל, וביום שלישי בשבת ארבעה ימים לירח מרחשון שנת (ארבעה אלפים ותשע מאות, כל"ל, עיין שה"ג שם) וששה ועשרים ליצירה, יצאו מעכו לעלות לירושלים תחת סכנה, ונכנסתי "לבית הגדול והקדוש" והתפללתי בו וכו', ושני הימים האלו שהם ששי ותשיעי במרחשון, נדרתי שיהי' לי כמו יו"ט וכו', א' יעורנו על הכל, ויקוים לי נדרי לד' אשלם אמנן, וכשם שזכיתי להתפלל בה בחורבנה, כך אראה אני וכל ישראל בנחמתה במהרה אמנן, עכ"ל. — ומהו ואיזהו הבית הגדול והקדוש, שלתוכו נכנס הרמב"ם להתפלל, ע"ז כתב א' מהמתחדשים, שיש לשער, שאותו בית תפילה, שהי' בימיו ליהודים בהר הבית, לפי שיטתו, והנה לא הי' אפילו כדאי להשיב על דברים בודדים כאלה, זולת מה שהראו לי, שרצ אחד,

נוהג בין בפני הבית בין בחו"ל, דאין זה אמור, אלא כשיש מי חטאת בא"י, כמו שהי' עדיין בימי חכמי התלמוד, כמ"ס חזרי"א מדכן בגלילא, וכן מש"כ דנוהג בחו"ל, היינו קודם שגזרו טומאה על ארץ העמים דוקא, אבל לאחר שצטלו מי חטאת, וגזרו טומאה על ארץ העמים, מה נורך בטהרה זו, ודין שילוח טמאים בלא"ה אינו נוהג אצלנו בזה"ז אפילו בא"י, כמ"ס תוס' ריש ברכות (דף ה' ע"ב [ד"ה הא לן]), ואצ"ל בחו"ל שעכשיו אינו מועיל לו כלום לטהרתו, שהרי מ"מ נשאר טמא בטומאת ארץ העמים עיי"ש, — והנה בנוגע לדברי התוס' הנ"ל, הנה מדברי רש"י שם משמע, דאף בזמן הזה משתלח המנורע מבתי ערי חומה, והרשב"א בחדושי קיים דברי רש"י, כמ"ס המל"מ (פ"י מה' שמיטה ויובל ה"ט), ובמנ"ח (מנחה קס"ט אות י"ד ומנחה שס"ב [בסופו] כתב, דאף לשיטת התוס' דקדושת בתי חומה צטל, מ"מ קדושת ירושלים לא צטלה, לשיטת הרמב"ם (פ"ו מה' בהצ"ח [הט"ז]), וכ"כ בצל"ח (ברכות) שם, — אמנם אף לפי המשמעות התוס', דגם בירושלים אינו נוהג, אבל עכ"פ צודאי חסור למנורע לנכס להר הבית, לפי שיטת הרמב"ם דלא צטלה קדושתה, א"כ אם הי' מותר לנכס להר הבית אחרי הטבילה, אף יהי' עם הערב שמש, הרי יש נפ"מ לטהרה מטומאת מנורע גם בזה"ז, אלא עכ"ח דאסור לנכס להר הבית בכל גווני בזמן הזה כנ"ל.

יד) והנה לפי מש"כ השאלת יעב"ץ שם, דבסימני טומאה מובהקין אפשר דלא צעין כהן, אלא ממילא טמא הוא עיי"ש, א"כ הרי נוסף עוד על הטומאות שאסורים לנכס להר הבית, השייכים גם בזמן הזה, ועיין מנ"ח (מנחה שס"ג) בדברי הש"ס והרמב"ם, דס"ל דבהר הבית לוקה פ'.

טו) ובימוצא הדברים הנ"ל אתה למד, דמה שאיתא במאירי (שבעות דף ט"ו ע"א), דלאחר שמיצא פלוגתת הרמב"ם וש"פ לענין קדושת המקדש בזה"ז, סיים, והמנהג פשוט לנכס לשם "לפי מה ששמענו", דחוק מה שאף אם נהגו אז כן, מ"מ מאז ועד עתה, כבר נתחזק ההלכה למעשה בהרמב"ם ורוב הפוסקים דנוהג גם בזה"ז, עוד הרי כלל בידינו דאינו דומה שמיעה לראי', והרי הגאון המאירי ז"ל שהי' רחוק מירושלים, וכתב רק על פי השמועה, כמפורש בדבריו כנ"ל, ולעומת זה יש לנו עדות ראי',

דהרמז"ס נח נפשי בשנת ד' אלפים תתקס"ג, כמבואר בש"ה"ג ([מערכת גדולים] מע' מ' אות ק"ג) שם, אבל על כל פנים ה' קרוב לזמנו, ואיך יתכן מה שכתב להלכה למעשה, וכן עמא דבר להתקרב לענין תפילה והשתחויה רק לאותם הכתלים לפני השערים, ולא משם ולפנים כנ"ל, אם ה' איזה ממש בדבריהם שה' בית תפילה על הר הבית, ושהרמז"ס התפלל שם, אלא על כרחק לא דובים ולא יער, וכל דבריהם תלויים על צלי מה, ובטלים ומבוטלים לא שרירין ולא קיימין.

ח) **ובחיותי** בזה אזכיר מה שאמרתי, במה דאיתא (בנחמ' ח' - ט"ו), ואשר ישמיעו ויעצירו קול בכל עריהם וצירושלים לאמר לאו ההר והביאו וגו' לעשות סכת ככתוב, ודייקו המפרשים על חיצת "ככתוב", וראיתי בספר משמרת אלעזר (מאמר סכת שלם אות א'), שהביא בשם ספר צרית שלו, שכתב לפרש עפ"י הגמ' (סנהדרין ד' וסוכה דף ו'), דלמ"ד יש אם למקרא, צריך לעשות הסוכה צת ד' דפנות, ולמ"ד יש אם למסורת, סוכה צת ג' דפנות כשרה, דשתי פעמים כתיב סכת חסר, ח"ש לעשות סכת ככתוב, היינו ולא כמו שנקרא, שעשו סוכה שלש שלש דפנות עכ"ד, וכיוצא בזה כתב לפרש בספר תורת משה מהחת"ס ז"ל על התורה (האזינו ד"ה עשו סוכות) עיי"ש, ואף דבדאי סוכה של ד' דפנות היו מן המוצחר, ובכלל ז"א ואנוהו, סוכה נאה, וכמבואר בשל"ה וקילור של"ה ופרי מגדים (סי' תרמ"ג צדיי הכשר סוכה) מ"מ עשו כן עפ"י טעמים ונימוקים המבואר בספרים הנ"ל עפ"י דרוש.

ט) **ואפשר** לומר, דה' מן המוצחר לעשות כן, עפ"י הלכה, דאיתא שם בפסוק שאח"ז, וילאו העם ויביאו, ויעשו להם סכות איש על גגו ובחלונותיהם, ובחלונות בית הא' וגו', והנה הרוקח (צה' סוכה) הקשה חקרא, דבחלונות בית א', והלא אין ישיבה בעורה, ואם כתיב וישבו בסוכות, ותיצן בעזרת נשים, והביא דבריו בתשו' בית יצחק (חא"ע ח"צ סי' קכ"ה אות ד'), והביא ע"ז פלוגתת רבנן וראב"י (בספרי פ' שופטים), דלרבנן הבונה בית בזה הבית עובר בל"ת, אלא שהראב"ד (פ"ו מה' עכו"ם ה"י) כתב לענין בימה של עץ, שעושין למלך בשעת הקהל, וכן גוזזטרא שהקיפו בעזרת נשים בשמחת בית השואבה, ל"ה איסור משום דלשעתה היתה עיי"ש, וקותר עמנו בזה למה שכתב (צפ"א מה' בית הצחירה ה"ט), ועיין בכ"מ שם, ובזה ז"ל דגם הא' דה' מותר

חזק זאת במסמרים, שמתעשות לשונן, כשם שזכיתי להתפלל בה בחורבנה, כך אראה אני וכל ישראל בנחמתה, מורים כי "הבית הגדול והקדוש" ההוא, הוא זה שאנו מתפללים על צניינו בכל יום עכ"ד, והמה דברים של מה בכך, דאף לפי דבריו, הרי לא התפלל על הבית הגדול והקדוש שהתפלל בו, שזה ה' רק בית תפילה, אלא על בנין ציהמ"ק צבי"א, ועוד אדרבה טבעות הלשון מורה להיפוך, דהרי על הבית הגדול והקדוש, שיין לשון זכר, כמו שאנו אומרים "ועל הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו", והוא אמר "בה" — בחורבנה — "בנחמתה" לשון נקיבה, אלא חיצות אלו מורים שקובצ על ירושלים עי"ה"ק בכלל, שבזה שיין לשון נקיבה, כמו שאנו אומרים "ולירושלים עירך ברחמים תשוב ותשכון בתוכה" וכו', — ומה חסר לנו, אם כוון בלשון "על הבית הגדול והקדוש", על ציהמ"ק שה' צעיר שם סמוך למקום המקדש, וכמו שמצינו לשון זה במהרי"ק (שורש ה') שכתב בזה"ל, והי' כהיום אשר קרא מקרה, כי בעוה"ר ידו פרש נר על צ"ה שצירושלים, ונתן את "הבית הגדול והקדוש" וכו', נשא לבס איתם לקרבה אל המלאכה מלאכת הקדוש, לסייע צניין בית הכנסת שצירושלים תוצ"צ וכו', שאין לך מטה גדולה מזו, כצנין צ"ה של ירושלים עי"ה"ק, מקום מוכן לעלות תפילה השמימה וכו' עיי"ש, דנראה מגוף התשובה דקובצ על ציהמ"ק שצירושלים, אבל בזה הבית מאן דכר שמי', וזה בלבד מה דה' צירושלים מקום מוכן לעלות תפילה השמימה, (ועיין בזה בתשו' חת"ס חיו"ד סי' רל"ג ורל"ד), סגי להיות נקרא "הבית הגדול והקדוש", אבל לא שה' בזה הבית, — ואם ניתן לנו לשער, נאמר דזה הבית הגדול והקדוש שהתפלל בו הרמז"ס, עמד עד זמן המהרי"ק, שה' הרבה פחות מז' מאות שנה ציניהם, ורק אז נחרצ ע"י נר הצורר כנ"ל.

יז) **ואין** צריך רא' צרורה יותר להכחיש דבריהם, מדברי הכפתור ופרח עמנו הנ"ל, דהרי הבעל כפתור ופרח ז"ל, חי צדור הקרוב אחרי הרמז"ס, ועיין בש"ה"ג ([מערכת ספרים] מע' כ' אות נ"ז) שהביא בשם הרדב"ז, שהכפתור ופרח ה' תלמיד הרמז"ס, והשיגו צס' קורא הדורות, שמוכר הרשצ"א, ומוכר הגירוש משנת ס"ו, וכ"כ בצדור הדורות דה' בשנת ה' אלפים ס"ו, ויראה דכוונת הרדב"ז אינו שהוא תלמידו ממש, רק דהולך בעקבות הרמז"ס עכ"ד, והיינו משום

לעשות סוכה לרבנן דר"א, הוא מטעם דבנין לשעתה מותר, עכ"ל.

(כ) ובה' נראה, כיון דהיתר הוא רק משום דהוי רק לשעתה, היינו בנין עראי, וזה כל מה שיכול לעשות יותר עראי הוי מלוא מן המוצחר, ולהיפוך

מבחוץ, דאלו בחוץ הוי מן המוצחר כל מה שעושה דפנות בשלימות, אבל בעזרה, כיון דהיתר לעשות סוכה הוי רק משום דהוי רק בנין עראי, על כן כל מה דעושה יותר עראי ויכול ללכת זה הוי מן המוצחר, וזה עשו רק ככתוב, היינו ב' דפנות וג' אפילו טפח למלוא מן המוצחר, וק"ל.

סימן ב

מענין לענין בענין בניסה בהיכל לתקן

במס' (עירובין דף ק"ה ע"א), תנו רבנן הכל נכנסין צהיכל לבנות ולתקן ולהוציא את הטומאה, ומלוא כהנים, אם אין שם כהנים, נכנסים ליום, אם אין שם ליום, נכנסים ישראלים, ואידי ואידי טהורין אין טמאין לא, — והמשמעות, דאפי' ישראל זר עדיפא מכהן טמא, — אמר רב הונא, רב כהנא מסייע כהנא, ופי' רש"י, דאמר לקמן כהנים טמאים עדיפי מטהורי ישראל, דתני רב כהנא, מתוך שנאמר (ויקרא כ"א) אך אל הפרוכת לא יצוא, יכול לא יהו כהנים בעלי מומין, נכנסים צין האולם ולמזבח לעשות רקועי פחים, ת"ל אך חלק, מלוא בתמימים, אין שם תמימים, נכנסים בעלי מומין, מלוא בטהורין, אין שם טהורים נכנסין טמאים, אידי ואידי כהנים אין ישראלים לא, הרי שמע מינה, דכהן טמא עדיף מישראל זר, איבעיא להו טמא ובעל מום איזהו מהם נכנס, רב חייא בר אשי אמר רב טמא נכנס דהא אישתרי בעבודת צבור, ר' אלעזר אמר בעל מום נכנס דהא אישתרי באכילת קדשים, ופי' רש"י, דהא אישתרי בעבודת צבור, דכתיב במועדו (במדבר כ"ח) ואפי' בטומאה, אבל בעל מום לא הותר וכו', דהא אישתרי באכילת קדשים מהאי קרא לחם וגו', ע"כ.

(ב) וברמב"ם (ה' צית הצחירה פ"ז הכ"ג), כתב, בשעה שנכנסין הבנאים, לבנות ולתקן צהיכל, או להוציא משם את הטומאה, מלוא שיהיו הנכנסין כהנים תמימים, לא מלוא תמימים, יכנסו בעלי מומים, ואם אין שם כהנים יכנסו ליום, לא מלוא ליום, יכנסו ישראל, מלוא בטהורים, לא מלוא טהורים, יכנסו טמאים, טמא ובעל מום, יכנס בעל מום, ואל יכנס טמא,

שהטומאה דחוי צצור עכ"ל. — כן גירסת הכסף משנה, ופי' דפסק רבינו כרבי אלעזר, דפליג אדרב, משום דאמר טומאה הותרה צצור וכו', וקיי"ל דהלכה כרב ששת לגבי ר"נ באיסורי, וא"כ דחוי' היא צצור ולא הותרה וכו' עכ"ל. — וכתב ע"ז המל"מ, דלפי"ז לא יהיב רבינו טעם להכנסת בעל מום, אלא למניעת הכנסת טמא, ומ"מ יש לדקדק, דלמה נתן טעם לשלילת הטמא, ולא נתן טעם לכניסת בעל מום עיי"ש.

(ג) והנראה בזה ליישב, דלפי מה שנראה מדברי הש"ס הנ"ל, פליגו הב' צרייתות, דצרייתא הא' ס"ל דזר טהור עדיפא מכהן טמא, וצרייתא דרב כהנא ס"ל דכהן טמא עדיף מזר טהור, — והנה מה דפליגו בטמא ובעל מום איזהו מהם נכנס, זה שייך דוקא לצרייתא דר"כ דכהן טמא עדיף מישראל טהור, וגם כהן בע"מ עדיף מישראל, ע"כ יש להסתפק, כהן ובעל מום, מי עדיף, אבל לצרייתא הא', דזר טהור עדיף מכהן טמא, א"כ אם נאמר דכהן בע"מ עדיף מזר, מכ"ש דעדיף מכהן טמא דזר עדיף ממנו כנ"ל, — והנה מדברי הרמב"ם הנ"ל נראה דס"ל בצרייתא הא', דזר טהור עדיף מכהן טמא, וגם דבעל מום עדיף מזר, שכן מוכח מלשוננו, מלוא שיכנסו כהנים תמימים, לא מלוא תמימים, יכנסו בעלי מומים, ואם אין שם כהנים וכו', — הרי דכהן בע"מ עדיף מזר, — מלוא בטהורים, לא מלוא טהורים יכנסו טמאים, — הרי דוקא אם לא מלוא אף טהורים מישראל, יכנסו טמאים, — ש"מ דזר טהור, עדיף מכהן טמא, א"כ מכ"ש שבע"מ עדיף מכהן טמא, דהרי כהן בעל מום עדיף מזר, דעדיף מטמא כנ"ל, — ולפי"ז א"צ לטעם דאישתרי באכילת

קדשים, דהרי אף זר עדיף מטמא, דלא אישתרי באכילת קדשים, (כ"ז) לקחתי מדברי ספר התורה והמנוה להמלצ"ם, על התו"כ (ויקרא כ"א ס' נ"ט) אף שאין זה לשונו ממש).

(ד) **אמנם** עדיין נ"ב, דלמה נריך הרמז"ס בכלל להשמיענו הדין של טמא ובעל מום, כיון שכבר נלמד ממה שכתב מקודם, דכהן בע"מ עדיף מזה חר עדיף מכהן טמא, י"ל כיון דבש"ס פליגו בזה אמוראי להדיא, ע"כ חזר ותנא הרמז"ס ג"כ זה הדין בפירושו, אף דהוי בכלל דאיתא מקודם, מ"מ השמיענו זאת עוד הפעם, כדי שלא נצוא לידי טעות מהשמטתו, אבל עדיין נ"ב, דמה מהני לפי"ז הא דטומאה דחוי בצבור לשלילת הטמא, דבשלמא אם כהן טמא גרע רק מכהן בע"מ, כדי לשלול מהא דר"ח בר אשי דאמר דטמא עדיף דאישתרי בעבודת צבור, ע"ז אמר דטומאה רק דחוי, וגרע מבע"מ דאישתרי באכילת קדשים, אבל הרי גרע גם מזה, א"כ לא יהא רק דחוי, מ"מ עדיפא מזה דתרווייהו ליתניהו צי, לא אישתרי באכילת קדשים, וגם לא דחוי בעבודת צבור, — וגם עדיין קשה, מפני מה לא נתן טעם הכניסה, ולא רק על השלילה.

(ה) **והנראה** לענ"ד בזה בפשטות דהא בזה תלי, דרק אם נאמר דכהן טמא עדיף מזה נריך טעם על כניסת בע"מ קודם לטמא, אבל אם נאמר דזר עדיף מכהן טמא, וכהן בע"מ עדיף מזה אז א"כ טעם, דהטעם מוצן מעצמו, עפ"י ההלכות המפורשים בדברי הרמז"ס שם מקודם [הט"ו] בזה"ל, הר הבית מקודש ממנה שאין צים וכו', החיל מקודש ממנו, שאין עכו"ם וטמא מת וצועל נדה נכנסים לשם וכו', עזרת כהנים מקודשת ממנה, שאין בעלי מומין וכו', נכנסין לשם וכו' עכ"ל. והרי שבמדריגת הכניסה, כהנים בעלי מומים נכנסין, במקום שאין ישראלים וטמאים נכנסין, וישראלים טהורים נכנסין, במקום שאין כהן טמא נכנס, א"כ גם לענין הכניסה בעת הצורך, אזלינן בסדר זה, הקל הקל קודם, היינו כהן בע"מ, — ואח"כ זר — ואח"כ כהן טמא, — דאיסור הכניסה של בע"מ, מתחיל רק מבין האולם למזבח, ואיסור הכניסה של ישראל, מתחיל עוד מעזרת כהנים, ואיסור טומאה מתחיל עוד מהר הבית ולהלן, — אך שלא יוקשה, דהרי לפעמים מצינו דכהן טמא עדיף, היינו בעבודת צבור, ע"ז כתב הרמז"ס שהטומאה דחוי רק בצבור וק"ל.

סימן ג

בענין קדושה ראשונה ושני' וחייב תרומות ומעשרות בזמן הזה ולעתיד לבוא

והנה הא דלא הקשו מהמבואר בש"ס (יבמות) שם, דלר"י בזמן שביהמ"ק קיים תרומה דאו, ואף ר"ל לא פליג אלא בזמן שאין ביהמ"ק קיים, י"ל כיון דהא דמפליג ר"ל בין זמן שביהמ"ק קיים לאין ביהמ"ק קיים, לומר דבזמן שביהמ"ק קיים אין מאכיל, הוי הלכתא למשיחא, ואז יהי ביאת כולכם וכדברי הרמז"ס שם וז"ל, וכמו שהם עתידין לחזור וכו' עיי"ש.

(ב) **והנה** כפי המבואר בפוסקים, הרמז"ס אזיל בשיטת המדרש רות, שהוצא בתוס' שם (דף פ"ב ע"ב ד"ה ירושה), דקאמר לר' יוחנן, מעשרות כיון שגלו נפטרו והם חייבו ענמן מאליהן, וכן איתא בירושלמי, והיינו שאף בזמן בית שני הוי דרצנן, ואף דעזרא קידש לכל מנות התלויות בארץ, ועיין בתוס' מש"כ בזה, מ"מ

ממה שדרשתי בביהכ"נ דפרושים בשבת הראשונה בעת עלייתו לעבודת הקודש בהבד"צ של העדה החרדית פה ירושלים עיה"ק תובב"א.

הנה הרמז"ס (ה' תרומות פ"א הכ"ו), נקט לו שיטה חדשה בענין תרומות ומעשרות בזמן הזה, דאפילו בימי עזרא הוי דרצנן, משום דל"ה ביאת כולכם וכמו בחלה, והקשו דהרי רבי יוחנן ור"ל פליגו (ביבמות דף פ"א), דר"י ס"ל דהוי מדאורייתא, וקיי"ל דהלכה כר"י לגבי ר"ל, ב' הקשו, ועי' בכ"מ שם, דאף אם נאמר כר"ל, המשמעות בש"ס משום דקדושה שני לא קדשה לעתיד לבוא אבל לא משום ביאת כולכם, ויש לחלק בזה בין תרומה לחלה כמפורש בש"ס (כתובות דף כ"ה [ע"א] ונדה דף מ"ו [ע"ב, מ"ז ע"א]).